

Universitetsmuseenes rolle som forvaltere av nasjonalt viktig kunnskap

Notat Rune Halvorsen 2015 03 09

Bakgrunn

I statsbudsjettet for 2015 bevilget Stortinget 25 millioner kroner over Klima- og miljødepartementets (KLDs) budsjett til «Kunnskapsløft for naturen». Dette er sannsynligvis en oppstartsbevilgning for en større, langsiktig satsing på naturtypekartlegging i Norge. Denne satsingen vil innebære etablering av et nytt standard nasjonalt kartprogram kalt «Økologiske grunnkart for Norge». Kartserien skal inneholde presis, kartfestet informasjon om hvor ulike naturtyper finnes og hvilken tilstand de er i. Den skal fylle ulike samfunnssektorens behov for naturinformasjon. Dekningsgraden (hvor stor del av landet som skal kartlegges) er enda ikke avklart.

3. februar 2015 behandlet Stortinget et representantforslag fra Per Olaf Lundteigen og Marit Arnstad om tiltak for en kunnskapsbasert naturforvaltning. Innstillingen fra Stortingets energi- og miljøkomité (Dok 89S 2013–14) kobles tiltak for en kunnskapsbasert naturforvaltning sammen med 'Kunnskapsløft for naturen' idet Stortinget legger premisser for hvordan kunnskapsløftet skal gjennomføres:

Komiteen mener kartleggingen av naturtyper i likhet med all annen forskning skal gjennomføres etter en mest mulig objektiv, verdinøytral og etterprøvbart metode og med vekt på å få kartlagt de mest verdifulle naturtypene først. *Komiteen* mener Artsdatabankens typeinndeling og beskrivelsessystem for natur, «Naturtyper i Norge» (NiN), skal utgjøre kjernen i dette.

Komiteen viser til at departementet i sitt brev til komiteen av 13. oktober 2014 skriver at «Artsdatabankens Naturtyper i Norge utgjør et felles klassifiseringssystem som skal ligge til grunn for kartlegging av natur». *Komiteen* deler departementets syn på at et felles inndelings- og definisjonssystem er viktig for at data skal la seg bruke på tvers av sektorer. For å sikre enkel tilgang for alle sektorer til naturtypedata, mener *komiteen* at Artsdatabanken skal ha ansvar for utvikling av datasystemer for praktisk naturtypekartlegging i felt, lagring av naturtypedata, for at disse dataene blir kvalitetssikret og for å gjøre dataene tilgjengelig for alle brukere.'

Stortinget har altså lagt to premisser for «Kunnskapsløft for naturen»:

1. At Artsdatabanken skal ha ansvar for utvikling av datasystemer for innhenting, lagring og tilgjengeliggjøring av data, samt for kvalitetssikring av informasjon.
2. At kartlegging av naturtyper som ledd i kunnskapsløftet skal baseres på NiN-systemet.

Komiteen presiserer at ansvaret for kunnskapsbasert *forvaltning* innen de ulike sektorene fortsatt skal tilligge de enkelte sektormyndighetene (for miljøsektoren Miljødirektoratet, etc.).

De naturhistoriske universitetsmuseenes rolle som langsiktige forvaltere av nasjonalt viktig naturmangfoldkunnskap

Det har gjennom lang tid vært et økende behov for tverrfaglig naturkunnskap, som omfatter geologi, jordarter, jordsmonn, nedbør, topografi og biologi. Bedre kunnskap om naturmangfoldet er også viktig som grunnlag for tverrfaglig forskning og forvaltning. Kunnskapsforvaltning på naturmangfoldområdet er et langsiktig arbeid som krever høy kompetanse innen fagområdene økologi, systematikk og taksonomi.

Et kunnskapsløft for naturmangfoldet er ikke en kortvarig dugnad, men en vedvarende oppgave. Arbeidet med naturtypekartserien blir aldri endelig 'sluttført'. Det er mulig å ta et skippertak for å øke

kartseriens dekningsgrad etc., men fordi naturen er i kontinuerlig endring blant annet på grunn av klimaendringene, må kartserien kontinuerlig oppdateres; kartleggingsmetodikken videreutvikles, typesystemet ajourføres med ny kunnskap og nye generasjoner kartleggere og brukere må læres opp. Fordi de grunnleggende kunnskapsoppgavene innenfor naturmangfold-fagfeltet innebærer ivaretagelse, bygging og, ikke minst formidling, av fagkunnskap, må oppgavene ivaretas av utdanningsinstitusjoner (eller nettverk av slike). Tradisjonelt har de naturhistoriske universitetsmuseene, deriblant Naturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo (NHM-UiO), hatt en slik rolle når det gjelder detaljert, forskningsbasert kunnskap om norsk naturvariasjon – om artsmangfoldet og naturtypevariasjonen. I dagens norske universitets- og høgskolelandskap er universitetsmuseene de fremste forvalterne av denne kunnskapen. Denne kompetansen bør bygges opp og ivaretas gjennom faste vitenskapelige stillinger ved universitetsmuseene. Ansvar for å opprettholde nasjonal kompetanse på naturtypevariasjon og de ulike artsgruppene bør derfor fordeles på de beste fagmiljøene og sikres langsiktig finansiering. De naturhistoriske universitetsmuseene må få et felles ansvar for dette. Det er også naturlig å se kartleggingen av naturmangfoldet i sammenheng med de naturhistoriske samlingene ved universitetsmuseene.

Forskning med hovedformål å *beskrive* naturvariasjon (arter, økosystemer) blir i 2015 ikke lenger finansiert av Forskningsrådet. KLDs satsing 'Artsprosjektet', som startet opp i 2009 og som administreres av Artsdatabanken, har foreløpig 'reddet' norsk biosystematikk. Fagområdet naturtypekunnskap har ikke nytt godt av en slik satsing, men det finnes fortsatt fagmiljøer ved museene som det er mulig å bygge en ny satsing på. Stortingets energi- og miljøkomite gir i sin innstilling (Dok 89S 2013–14) uttrykk for sterk bekymring for situasjonen:

Komiteen deler forslagsstillernes bekymring for at forskning og utdanning på arter og naturtyper har tapt terreng ved norske universiteter og høyskoler, og viser til at departementet i sitt brev av 13. oktober 2014 også deler bekymringen. Det er *komiteens* oppfatning at Kunnskapsdepartementet og utdannings- og forskningssektoren generelt må ta et større ansvar for samfunnets langsiktige behov for kompetanse på arter og naturtyper. *Komiteen* er særlig bekymret for fagområdene økologi og taksonomi, som spiller nøkkelroller for økt kunnskap og forståelse om natur, og imøteser tiltak for å styrke fagområdene gjennom bedre opplæring av laveregradstudenter, gjennom relevante programmer i Forskningsrådet og gjennom Artsprosjektet.

Forutsetninger for gjennomføring av 'Kunnskapsløft for naturen' skal kunne gjennomføres

Artsdatabanken skal i henhold til sitt mandat ikke sjøl kartlegge natur eller på annen måte *produsere* naturkunnskap. Artsdatabankens oppgave er å legge til rette for at slik kunnskap blir samlet inn, og at den forvaltes og tilgjengeliggjøres på en best mulig måte. Artsdatabanken benytter derfor de fremste fagmiljøene, ved universiteter og høyskoler og i instituttsektoren til å utføre forsknings- og utredningsoppgaver slik som f.eks. rødlistevurderinger, kartlegging av arter gjennom Artsprosjektet, og utvikling av naturbeskrivelsessystemet NiN.

«Kunnskapsløft for naturen» skal omfatte en kartlegging av naturen som er etterprøvbart, verdinøytral og sektoruavhengig og skal gjennomføres på en slik måte at så mye natur som mulig blir kartlagt med størst mulig kvalitet innenfor de gitte ressursrammene. Disse intensjonene kan bare oppnås dersom arbeidet forankres i et sterkt fagmiljø som kan opptre uavhengig av de anvendte forskningsinstitusjonene og konsulentselskaper etc. som skal gjennomføre praktiske naturkartleggingsoppgaver. Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo (NHM-UiO), har hatt ansvaret for gjennomføring av NiN-prosjektet siden oppstarten i 2005 og dermed fått en lederrolle innenfor naturtypeområdet. De øvrige universitetsmuseene har vært viktige bidragsyttere og samarbeidspartnere i dette arbeidet. På andre områder (systematikk) har ansvaret vært delt mellom universitetsmuseene uten klar ansvarsfordeling disse imellom.

De sentrale, grunnleggende kunnskapsoppgavene som «Kunnskapsløft for naturen» forutsetter at blir ivare tatt, er utvikling av naturtypesystem, utvikling av kartleggingsmetoder, vedlikehold av artsnavneverk og kunnskap om artsmangfoldet (taksonomi og systematikk), kvalitetskontroll,

sertifisering av kartleggere, utdanning (inkludert master- og PhD-utdanning) av kartleggere, etter- og videreutdanning av alle som skal bruke eller bearbeide kartleggingsresultater, og formidling av naturmangfoldkunnskap til allmennheten gjennom utstillinger og andre aktiviteter (populærvitenskapelige artikler og bøker, foredrag, naturstier og annen utadrettet virksomhet). Dette er svært langsiktige oppgaver som forutsetter kunnskap som må bygges opp over mange år. Stabil finansiering og forutsigbare rammevilkår er derfor en forutsetning.

Artsdatabanken og Miljødirektoratet drøfter nå hvordan bevilgningen til «Kunnskapsløft for naturen» skal fordeles og hvordan satsingen skal gjennomføres. Det må snarest finnes en løsning som sikrer ivaretagelse av de grunnleggende kunnskapsoppgavene innenfor naturtypeområdet som er en forutsetning for at «Kunnskapsløft for naturen» skal kunne gjennomføres som en stor nasjonal satsing i tråd med Stortingets intensjoner. Det er Artsdatabankens ansvar i henhold til sitt mandat å vedlikeholde og videreutvikle NiN (Naturtyper i Norge). Dette har Artsdatabanken så langt løst gjennom et tett samarbeid med NHM, regulert i egen avtale. Artsdatabanken har signalisert at dette er ønsket modell også i det videre. I og med at både Artsdatabanken og universitetene tilhører Kunnskapsdepartementet (KD), må det arbeides for at KD tar ansvar for å finne de løsningene som må til for å realisere Stortingets intensjoner. Samtidig har Kunnskapsdepartementet satt klare begrensninger på bruken av midlertidige ansatte ved universitetene.

Dette er også svært viktig for NHM, da vårt videre arbeid med Naturtyper i Norge og våre kunnskapsoppgaver inn mot «Kunnskapsløft for naturen» må forankres i en langsiktig avtale for at vi skal kunne bygge opp nødvendig kapasitet i de aktuelle fagmiljøene. Arbeidet med «kunnskapsløftet» bør sees i sammenheng med forvaltningen av de store naturhistoriske samlingene og museets formidling av naturkunnskap. Behovet for å ivareta og utvikle kunnskap i et langsiktig perspektiv («offentlige kunnskapsforvaltningsoppgaver») begrenser seg imidlertid ikke til naturmangfoldområdet. Samfunnet har behov for grunnleggende kunnskap på mange spesifikke fagområder; i tillegg til naturmangfoldområdet kan nevnes norsk språk og kulturminner (arkeologi, stedsnavn etc.). NHM ber om at KD vurderer øremerkete bevilgninger til Universitetsmuseene for å ivareta samfunnets forvaltningsoppgaver.

Konklusjon

«Kunnskapsløft for naturen» innebærer store faglige utviklingsoppgaver på naturtypeområdet som må ivaretas gjennom en snarlig styrking av fagmiljøet ved NHM-UiO. Dette fagmiljøet har hatt ansvaret for utvikling av NiN og kartleggingsmetodikk basert på NiN gjennom snart 10 år. NHMs videre arbeid med «Naturtyper i Norge» og «Kunnskapsløft for naturen» må forankres i en langsiktig avtale. En modell for dette er følgende: NHM-UiO inngår en langsiktig avtale med Artsdatabanken, som er et nasjonalt fellesforetak underlagt KD. KD bidrar med øremerkete midler over statsbudsjettet til det videre arbeidet. Disse midlene kanaliseres via tildelingsbrev til Artsdatabanken. I og med at KLD «eier» satsingen på «Kunnskapsløft for naturen» er det avgjørende viktig at det etableres kontakt mellom KD og KLD for å finne optimale og langsiktige løsninger.